

Dunja Dobaja*

Gluhonemnica v Ljubljani v prizadevanjih za razširitev zavoda v obdobju med obema vojnama

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoča na problem prostorske stiske ljubljanske gluhonemnice v obdobju med obema vojnama. Zavod, ki je ob današnji Zaloški cesti odprl vrata leta 1900, je bil grajen le za 50–60 otrok. Postopoma se je to število večalo in v šolskem letu 1939/40 doseglo že 136 otrok. Gluhonemnica je morala vsako leto zavriniti več kot polovico prijavljenih otrok, za težje učljive gluhoneme otroke pa sploh ni bilo prostora. Ti so ostajali v breme občin in staršev. Ta položaj je spodbudil ljubljansko gluhonemnico k intenzivnim prizadevanjem za razširitev zavoda. O problemu gluhonemnice so razpravljali na sejah ljubljanskega oblastnega odbora in banskega sveta ob obravnavi vsakoletnih proračunov. Rešitev so našli šele na pragu druge svetovne vojne. Zaradi okupacije Slovenije je niso izpeljali v praksi.

Ključne besede: gluhonemnica, gluhonemi, otroci, razširitev, obdobje med obema vojnama

ABSTRACT

THE EFFORTS TO EXPAND THE DEAF-MUTE INSTITUTE IN LJUBLJANA IN THE INTERWAR PERIOD

The following contribution focuses on the issue of limited spatial capacities of the deaf-mute institute in Ljubljana in the interwar period. The institute opened its door in 1900 on what is today the Zaloška cesta street and was intended for only 50 to 60 children. The numbers gradually grew and in the school year 1939/40 already increased to 136

* Dr., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, dunja.dobaja@inz.si

children. The deaf-mute institute had to reject more than a half of the enrolled children each year. Meanwhile, the capacities for the deaf-mute children with more severe learning difficulties were completely non-existent. Therefore the care for those children depended on the municipalities and their parents. This situation motivated the deaf-mute institute of Ljubljana to engage in intensive efforts for the expansion of the institute. The issue of the deaf-mute institute was regularly included in the annual budgetary considerations at the meetings of the Ljubljana Administrative Unit Committee and the Ban's Council. The issue was not resolved until the very brink of World War II, yet failed to be implemented in practice due to the occupation of Slovenia.

Keywords: deaf-mute institute, deaf-mute people, children, expansion, interwar period

---

Uvod

V Avstriji je bil prvi zavod za gluhoneme ustanovljen na Dunaju leta 1779. Pod vplivom dunajskega zavoda so bili v Avstriji ustanovljeni še drugi tovrstni zavodi, na primer leta 1812 v Linzu, leta 1832 v Gradcu, leta 1846 v Celovcu.¹ Potreba po ustanovitvi gluhonemnice se je vse bolj kazala tudi v Ljubljani. Gluhonemi otroci iz nekdanje Kranjske so se šolali v tujih zavodih, predvsem v Linzu in Gradcu. Vzgajali so se v nemškem učnem jeziku. Stroški za njihovo šolanje so se krili z dohodki iz ustanov in volil za gluhoneme, ki so jih naklonili dobrotniki (prelat Frančišek Holdheim, ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf, ribniški dekan Ignacij Holzapfel, grofica Frančiška Stubenberg, lastnica Fužin Mülnern pri Beljaku in drugi). Stroški so se lahko krili le omejenemu številu otrok. Dobrotniki so omogočili tudi kasnejšo ustanovitev ljubljanske gluhonemnice. Ljubljanski škof Wolf je na primer v oporoki leta 1858 zapustil 8000 goldinarjev za zavod gluhonemih, ki naj bi se v prihodnosti ustanovil v Ljubljani. Glavni dobrotnik pa je bil dekan Holzapfel, ki je prihodnjemu zavodu zapustil več kot 52.000 goldinarjev.² Sredstva za gluhonemnico so se torej zbirala že veliko pred dejansko ustanovitvijo zavoda. To pa so zavlačevale splošne prosvetne razmere v tistem obdobju. Oblasti se namreč dolgo časa niso mogle sporazumeti, katera od njih je dolžna skrbeti za pouk gluhonemih. Ko je novela k šolskemu zakonu iz leta 1883 to dolžnost dodelila deželni oblasti, so leta 1889 izvedli popis gluhonemih na Kranjskem. Našteli so 128 šoloobveznih otrok. Glede na visoko število in dejstvo, da so tuji zavodi gluhoneme otroke s Kranjskega zaradi prenapoljenosti z domačimi gojenci začeli odklanjati, je bila vedno bolj v ospredju potreba po ustanovitvi lastnega zavoda. Jeseni 1898 je deželna vlada kupila zemljišče in pripravila gradbene načrte. 28. oktobra 1900 je svoja vrata odprla gluhonemnica v Ljubljani ob današnji Zaloški cesti.³ Uradno se je imenovala Kranjski ustanovni zavod za gluhoneme. Sprva je bila

---

1 Bogo Jakopič, »Začetek kranjskega ustanovnega zavoda za gluhoneme v Ljubljani,« *Kronika* 18, št. 3 (1970): 153.

2 Ibid.

3 Ivan Kunst, »Naši gluhonemi v preteklem stoletju,« v: *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, ur. Ru-

zasebni zavod za vzgojo in izobraževanje gluhih otrok, leta 1905 pa je postala državni zavod. Pouk je potekal v slovenščini.⁴

Ljubljanska gluhonemnica pa ni bila prvi slovenski zavod za gluhoneme. Kanonik Valentin Stanič je leta 1840 ustanovil gluhonemnico v Gorici, ki je bila prvi slovenski zavod za gluhoneme. Ljubljanska gluhonemnica tudi ni bila prvi tovrstni zavod na Kranjskem. V zavodu Ubogih šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu je bila na pobudo župnika Antona Peterlina leta 1886 ustanovljena šola za gluhonema dekleta. Prvo leto je bilo v šolo sprejetih sedem deklic, vsako nadaljnje leto se je število gojenk povečevalo. Od leta 1899 je bilo v zavodu več kot 30 gojenk iz različnih delov Kranjske. Šolo je izdatno podpirala deželna vlada iz ustanovnih sredstev za gluhoneme.⁵ Z ustanovitvijo ljubljanske gluhonemnice je dejavnost šole v Šmihelu pri Novem mestu prenehala. Gluhonemi dečki so se do ustanovitve ljubljanske gluhonemnice šolali v Gorici, Gradcu, Linzu in Celovcu.⁶

Delo v gluhonemnici je prekinila prva svetovna vojna v letih 1914–1918. V stavbi zavoda se je sprva nastanila vojska, nato vojaška bolnišnica. V zavodu se je takrat šolalo le 12–14 gojencev višjih razredov, vsi drugi so vso vojno ostali doma brez pouka.⁷

Ljubljansko gluhonemnico je po koncu prve svetovne vojne sprva vzdrževalo poverjenišvo za socialno skrbstvo v okviru novoustanovljene pokrajinske oblasti, nato šolska oblast, dokler ni zavoda prevzelo Ministrstvo za socialno politiko v Beogradu, ki ga je vzdrževalo s skromnimi finančnimi sredstvi.⁸ Položaj se je izboljšal, ko je zavod prevzela v upravo ljubljanska oblast in kasneje banovina. Pojavila pa se je nova težava – prostorska stiska. Ljubljanska gluhonemnica je bila edini tovrstni zavod v slovenskem delu jugoslovanske države, nikakor pa ne, kot rečeno, tudi prvi. Število prošelj staršev za sprejem otrok v zavod se je iz leta v leto povečevalo. To je po eni strani pričalo o uspešnosti njegovega dela, po drugi strani pa o spoznanju staršev o pomenu gluhonemnice za njihove otroke, ki jim je edina nudila strokovno pomoč ter jih usposobila za poklic in samostojno življenje. Po drugi strani pa je bil vzrok za povečano število v gluhonemnico prijavljenih otrok v porastu bolezni, ki so povzročale gluhotu (npr. vnetje srednjega ušesa, vnetje možganske mreže, ošpice, meningitis, španska gripa itd.).⁹ Ravnateljstvo zavoda in učiteljski zbor sta pokazala veliko razumevanja za povečano število prošelj za sprejem v gluhonemnico. V prizadevanjih, da bi ta v čim večjem obsegu izvajala svojo kulturno in socialno nalogo, sta upravni oblasti leto za letom predlagala sprejem več novincev, s tem pa

dolf Dostal in Drago Supančič (Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 9, 10. Stavba nekdanje gluhonemnice se danes nahaja nasproti Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana na Zaloški cesti. Danes je v njenih prostorih stavba B Onkološkega inštituta (op. avtorice).

4 Zvonka Zupanič Slavec, »Gluhonemnica,« *Strokovna revija ISIS* 3 (2012): 43, 44.

5 Kunst, »Naši gluhonemi v preteklem stoletju,« 9, 10.

6 Bogo Jakopič in Bogdan Knavs, »Duhovniki, začetniki pouka za gluhe na Slovenskem in njihovi dobrotniki,« *Socialno delo* 45, št. 3/5 (2006): 161, 162.

7 Dunja Dobaja, »Gluhonemnica v Ljubljani,« v: *Zgodovina otroštva*, ur. Aida Škoro Babič et al. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012), 386.

8 Bogo Jakopič, »Gluhonemnica v Ljubljani (1900–1945),« *Kronika* 20, št. 3 (1972): 164.

9 Dobaja, »Gluhonemnica v Ljubljani,« 386, 387. SI_AS/2032, š. 1, mapa Razširjanje – povečanje zavoda, Dopolni ravnateljstva gluhonemnice banu, 7. 11. 1938. V viru niso navedeni vzroki za porast tovrstnih bolezni (op. avtorice).

dejansko prispevala k prenapolnjenosti zavoda.¹⁰ Zaradi prostorske stiske, ki je bila vsako leto večja, niso bili sprejeti vsi prijavljeni otroci, ki so naredili sprejemni izpit. Polovica prijavljenih otrok je bila zavrnjena. Sprejeli so med 15 in 23 otrok.¹¹ Od prvega šolskega leta pa do zadnjega, to je 1939/40, se je število gojencev povečalo za približno petkrat. Zadnje šolsko leto jih je bilo že 136.¹² Prostorska stiska je prisilila upravo gluhonemnice, da je junija 1929 uradno obvestila ljubljanski oblastni odbor o nujnosti razširitve zavoda, saj bi s tem možnost izobraževanja imeli vsi za šolanje sposobni gluhonemi otroci.¹³ Strokovni učitelj ljubljanske gluhonemnice Metod Kumelj je podal približno oceno števila šoloobveznih gluhonemih otrok v Sloveniji konec tridesetih let. Od dopolnjenega 8. do dopolnjenega 16. leta naj bi takšnih bilo okoli 320–360 otrok.¹⁴

V prizadevanjih po razširitvi zavoda je imela gluhonemnica pomembnega »glasnika« v Podpornem društvu za gluhonemo mladino, ki je bilo ustanovljeno novembra 1930, in v Društvu gluhonemih v Ljubljani, ustanovljenem septembra 1931.¹⁵ Za delom obeh socialnih ustanov so bili pretežno učitelji ljubljanske gluhonemnice. Podporno društvo je gluhonemi mladini do polnoletnosti nudilo moralno in materialno pomoč ter z javnimi predavanji in izdajanjem publikacij seznanjalo širšo javnost o vzgoji in pouku gluhonemih. Društvo gluhonemih je svojim članom nudilo pravno zaščito, organiziralo zabavna druženja, poučna predavanja in podpiralo revnejše in onemogle člane.¹⁶ S svojimi številnimi javnimi nastopi po Sloveniji je društvo med ljudmi širilo spoznanje o vrednosti in pomenu šolanja gluhonemih otrok ter odpravljalo mnoge predsodke o gluhonemih v družbi. Splošno gledano ljubljanska gluhonemnica ni bila posebno prisotna v zavesti ljudi. Nekdanji strokovni učitelj Vinko Rupnik govori o »majhni popularnosti« med ljudmi in o predsodkih tedanje družbe glede življenjskih sposobnosti gluhonemih.¹⁷ Odklon do gluhonemih je bil viden predvsem pri delodajalcih. V Sloveniji ni bilo poklicne posvetovalnice za absolvente gluhonemnice. Učiteljstvo gluhonemnice in obe društvi so storili mnogo pri prepričevanju delodajalcev o smotrnosti zaposlitve gluhonemih, ki so bili ob potrebnih spodbudah natančni in vestni delavci.¹⁸

10 Dobaja, »Gluhonemnica v Ljubljani«, 387.

11 Za šolsko leto 1938/39 je bilo npr. vloženih 79 prošenj za sprejem otrok v zavod. Od teh je bilo šest otrok spoznanih za nesposobne, pet jih je bilo za pomožno šolo, 23 je bilo sposobnih in sprejetih, kar 45 pa zavrnenih zaradi prostorske stiske. – Ibid.

12 Ljubo Dermelj, »Gluhonemi gojenci v dobi štirideset let,« v: *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, ur. Rudolf Dostal in Drago Supančič (Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 154–68.

13 SI_AS/2032, š. 1, mapa Razširjanje – povečanje zavoda, Kdaj so bile seje komisij za nadzidavo gluhonemnice.

14 Dobaja, »Gluhonemnica v Ljubljani«, 387. Število se nanaša na slovenski del jugoslovanske države (op. avtorice). Sredi tridesetih let naj bi bilo v Kraljevini Jugoslaviji 25.000 gluhonemih. Bile so le štiri gluhonemnice, v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu in Jagodini. – SI_AS/2052, t. e. 1, mapa 1, Krik gluhonemih, 8. 12. 1936.

15 Vilko Mazi, *Pomoč najbednejšim* (Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1941), 12, 40.

16 Bogo Jakopič, »Ljubljanski Center za rehabilitacijo sluha in govora ob 80-letnici,« v: *Naš praznik: 1900–1980/Center za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani*, ur. Bogo Jakopič (Ljubljana: Center za rehabilitacijo sluha in govora, 1980), 17.

17 Vinko Rupnik, »Nekaj spominov iz prvih sedemdesetih let,« v: *Naš praznik*, 111.

18 Vilko Mazi, *Usoda gluhoneme mladine* (Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1933), 16.

Pobude gluhonemnice za razširitev zavoda

Nenehno naraščanje gojencev je prisililo vodstvo zavoda k razmišljanju o razširitvi. Sprva je vodstvo kot drugo možnost predlagalo tudi zgraditev novega zavoda na vrtu gluhonemnice, a je to misel kmalu opustilo, saj finančno ni bilo sprejemljiva. Na učiteljski konferenci 19. aprila 1929 je ravnatelj Fran Grm pozval učitelje, naj sodelujejo pri izdelavi načrta za razširitev zavoda.¹⁹ Sestavljena je bila delovna skupina iz petih strokovnih učiteljev in ravnatelja, ki je izdelala predloge za razširitev zavoda, ki bi lahko sprejel do 200 učencev. Gluhtonemnica je potrebovala še deset šolskih sob, veliko moderno risalnico za 50 otrok, dve veliki bivalnici, jedilnico za 200 otrok, šest velikih spalnic za skupno 120 otrok, veliko telovadnico za 100 otrok, ki bi hkrati služila zavodnim prireditvam in šolskim razstavam, sobo za knjižnico, tri kabinete za učila, pet sob za služkinje, dve bolniški sobi, ordinacijsko sobo, dve sobi za nadzorstvo, šest delavnic, ki bi skupaj s skladiščem zavzemale približno 400 kubičnih metrov površine, eno pralnico, sušilnico perila, kurilnico ter razširjeno in modernizirano kopalnico.²⁰ Na učiteljski konferenci 6. junija 1929 je učiteljstvo razpravljalo o gradbenem načrtu, ki je za zgraditev potrebnih prostorov predvideval dvig zavoda za eno nadstropje in prizidek desnega vzhodnega trakta.²¹ Z dopisom 13. junija 1929 je ravnateljstvo gluhonemnice uradno opozorilo ljubljanski oblastni odbor – prosvetni oddelek o nujnosti razširitve zavoda in predstavilo svoj gradbeni načrt.²² Od leta 1929 do leta 1933 so med ljubljanskim oblastnim odborom in kasneje bansko upravo ter gluhtonemnico potekali živahni pogovori o razširitvi zavoda. 24. februarja 1931 je prva komisija pregledala gradbeni načrt, ki ga je predlagala gluhtonemnica. Komisijo so poleg dveh inženirjev sestavljali tudi banski svetnik Ivan Karlin in ravnatelj gluhtonemnice Fran Grm. Komisija je ugotovila nujnost razširitve zavoda in potrdila predlagani gradbeni načrt. Predvideni stroški so bili okrog 2.600.000 din.²³ Po letu 1931 se je intenzivnost tovrstnih pogovorov sicer zmanjšala zaradi gospodarske krize, a obstajalo je zavedanje o nujnosti razširitve zavoda. Učitelji so se strinjali, da je kljub premoru v pogovorih treba vztrajati pri razširitvi, saj so jih v to silile okoliščine. Ne toliko z materialnega kot z vzgojnega stališča, saj je dolžnost učiteljev, da se zavzamejo za gluhoneme otroke, ki so pretežno prihajali iz revnejših okolij.²⁴ Učitelji so se na učiteljskih konferencah vseskozi ukvarjali z vprašanjem, po kakšnem ključu izbirati novince. Prosilcev je bilo veliko, prostora ne. Prevladala je odločitev, da

19 SI_AS/2032, §. 2, mapa Konferenčni zapisniki 13. IX. 1924–25. I. 1935, Zapisnik lokalne učiteljske konference, 19. IV. 1929.

20 Ibid., Zapisnik lokalne konference učiteljskega zbora državne gluhtonemnice v Ljubljani, 6. VI. 1929. Zaradi prevlekega števila otrok je bila skrb za osnovno higieno v zastareli kopalnici otežena. Kapanje v zavodu je bilo zaradi drage kurjave tudi velik strošek, zato so učitelji predlagali, da bi se otroci kopali v javnih kopalniščih, če bi bilo mogoče izposlovati nižjo ceno. – Ibid., Zapisnik lokalne učiteljske konference, 19. IV. 1929.

21 Ibid., §. 1, mapa Razširjanje – povečanje zavoda, Razširjenje zavoda.

22 Ibid.

23 Ibid., mapa Razširjanje – povečanje zavoda, Razširjenje zavoda.

24 Ibid., §. 2, mapa Konferenčni zapisniki 20. II. 1935–11. VI. 1940, Zapisnik konference učiteljskega zbora gluhtonemnice v Ljubljani, 6. IV. 1937.

bodo sprejeli le tiste, ki so na sprejemnem izpitu pokazali zadovoljive rezultate, saj je bilo le pri nadarjenih otrocih mogoče doseči rezultate po govorno-glasovni metodi²⁵ poučevanja in jih usposobiti za poklic. Tako naj bi bilo, dokler ne bi banovinska oblast zagotovila zadostnih sredstev za razširitev zavoda. Takrat bi lahko sprejeli tudi manj nadarjene, torej težje učljive otroke.²⁶ Učitelji so opozarjali na relativnost pri sprejemnih izpitih. Večkrat se je namreč pokazalo, da so nekateri otroci kljub slabšim rezultatom na sprejemnem izpitu med šolanjem pokazali solidne rezultate. Na konferencah so se pojavljali tudi predlogi, da bi banska uprava zagotovila sredstva za najem prostorov v bližnji šentpeterski vojašnici, ki bi služili kot pripravljalni razred. Na ta način bi učitelj lahko celo leto opazoval, kateri otroci so res sposobni šolanja v gluhonemnici. Ravnatelj jih je opozoril, da proračun gluhonemnice ne zagotavlja tovrstnih stroškov. Tudi sicer ga je večkrat skrbelo, kako bodo krili osnovne stroške (hrana), saj so cene živil neprestano rastle.²⁷ Da pa bi bila selekcija na sprejemnih izpitih čim bolj objektivna, so učitelji sprejeli sklep o enomesečnem poteku preizkusa znanja (cel junij).²⁸

Prostorska stiska in nezmožnost sprejema vseh sposobnih, šoloobveznih otrok sta povzročili, da so doma ostajali pogosto več kot deset let stari otroci. Če so bili ti kasneje sprejeti v zavod, so strokovni učitelji potrebovali veliko več časa in truda, da so se pokazali rezultati poučevanja po glasovno-govorni metodi. Poučevanje po omenjeni metodi je bilo namreč uspešnejše pri mlajših otrocih.

Pogovori o razširitvi gluhonemnice so ponovno oživel leta 1937, ko je banski svetnik Peter Jereb iz Radeč na prošnjo vodstva gluhonemnice na seji banskega sveta odločno opozoril na nujnost razširitve zavoda.²⁹ Učiteljske konference v tem obdobju so potekale v znamenju pozivov, da je stanje v zavodu nevzdržno in da je potrebna hitra pomoč.³⁰

7. novembra 1938 je vodstvo gluhonemnice ponovno vložilo prošnjo na bansko upravo.³¹ Bil je čas, ko je ta sprejemala proračun za leto 1939/40. Ravnateljstvo zavoda je pozvalo bana, naj z razširitvijo zavoda nudi možnost šolske izobrazbe vsem gluhonemnim šoloobveznim otrokom in s tem možnost kasnejšega samostojnega življenja. S tem ne bi bili finančno razbremenjeni samo starši otrok, ampak tudi občinske uprave, ki so morale v mnogih primerih prevzeti skrb za gluhoneme otroke, ker se ti niso mogli samostojno preživljati. V prošnji je vodstvo gluhonemnice banski upravi sicer priznalo skrb za razširitev zavoda, saj je v vsakoletni proračun vnesla znesek 100.000 din za razširitev, a so potrebe zavoda rastle hitreje, kot je potekalo

25 Več o načinu poučevanja in vzgoji gluhonemnih otrok v ljubljanski gluhonemnici v obdobju med obema vojnama v Dobaja, »Gluhonemnica v Ljubljani«, 385–96.

26 SI_AS/2032, §. 2, mapa Konferenčni zapisniki 20. II. 1935–11. VI. 1940, Zapisnik redne mesečne konference učiteljskega zbora drž. gluhonemnice v Ljubljani, 22. XII. 1936.

27 Ibid., Zapisnik konference učiteljskega zbora gluhonemnice v Ljubljani, 6. IV. 1937.

28 Ibid.

29 Ibid., §. 3, ovoj 1, Naš zavod v prvih petdesetih letih obstoja 1900–1950, Razširjenje zavoda.

30 Ibid., §. 2, mapa Konferenčni zapisniki 20. II. 1935–11. VI. 1940, Zapisnik redne učiteljske konference v gluhonemnici v Ljubljani, 1. IX. 1938.

31 Ibid., §. 1, mapa Razširjanje – povečanje zavoda, Velespoštovani gospod ban, 7. XI. 1938.

zbiranje denarja v sklad. V njem je bilo v letu 1938 600.000 din, a se je vsota znižala, ker se je iz teh sredstev plačala nova centralna kurjava. Ravnateljstvo gluhoemnice je bana opozorilo na bližajočo se štiridesetletnico zavoda in ga pozvalo, naj finančni oddelek banske uprave najde potrebna sredstva, tehnični oddelek pa izdelata potrebni načrt razširitve.³²

V začetku januarja 1939 je pomočnik bana Slavko Majcen odredil sklic komisije, ki bi določila gradbeni program za razširitev gluhoemnice. Člani komisije naj bi se sestali 13. januarja 1939 v zbornici gluhoemnice.³³ Komisija si je ogledala prostore gluhoemnice in ugotovila, da zavod zaradi prenatrpanosti ne ustreza higienskim standardom. V tem času je bilo v gluhoemnici 130 otrok. Prostori so bili pretesni. Vsi nekdanji pomožni prostori so tedaj služili kot glavni. V zavodu so bile štiri večje in ena manjša spalnica, ki so jo prvotno uporabljali kot bolniško sobo. V vseh spalnicah so bile postelje postavljene tesno skupaj, tako da med njimi ni bilo potrebnega prehoda. Spalnice so bile predvidene za največ 15 otrok, ob ogledu komisije pa je bilo v vsaki spalnici 30 otrok. Prvotno je bilo osem razredov in osem učilnic, nato enajst. Od teh so bile tri učilnice zasilne, preurejene iz nekdanje telovadnice, ordinacijske sobe in sobe za služkinje. Zaradi tovrstne nujne preureditve gluhoemnica ni več imela telovadnice, sob za učila, risalnice, delavnice za ročna dela, učilnic za strokovni pouk, sobe za obiske, igro, nobene bolniške sobe, ordinacijske sobe, izolirnice in primerne kopalnice. Tudi sanitarij je bilo premalo.³⁴ Komisija je sklenila, da se zavod poveča z nadzidavo in prizidavo,³⁵ pri čemer bi preučili in upoštevali gradnje gluhoemnic v tujini. Projektant Ivan Sitar naj bi v skladu s tem izdelal skico razširjene ljubljanske gluhoemnice, ki bi jo komisija pregledala in sprejela nadaljnje sklepe.³⁶

Začelo se je »obdobje komisij« za razširitev gluhoemnice. Na predlog banovinskega šolskega odbora z dne 3. februarja 1939 je ban Marko Natlačen sestavil odbor, ki je z gospodarskega, zdravstvenega, šolskega in tehničnega vidika proučil vse mogoče načine razširitve ljubljanske gluhoemnice. Prva seja tega odbora je bila 20. marca 1939 pod predsedstvom banovinskega šolskega nadzornika Milka Jegliča.³⁷ 3. aprila 1939 je bila sklicana seja tehničnega oddelka banske uprave.³⁸ To je bila že tretja komisija, ki je obravnavala vprašanje razširitve zavoda. Zaradi napetega mednarodnega položaja in strahu pred vojno je bil dopolnjen tudi gradbeni načrt

32 Ibid.

33 Ibid., Razpis, 5. I. 1939. Člani komisije so bili: Milko Jeglič, banski šolski nadzornik, kot predsednik komisije; Amalija Šimenc, predstavnica higienskega zavoda; inž. Ivan Sitar kot projektant in tehnični izvedenec banske uprave; Franc Ločniškar, mestni šolski nadzornik; Alojzij Skrinjar, referent za gospodarstvo, kot poročevalec banske uprave; Mirko Dermelj kot namestnik ravnatelja gluhoemnice ter trije strokovni učitelji gluhoemnice, Metod Kumelj, Ivan Kunst in Ivan Erbežnik. – Ibid., Razširjenje zavoda.

34 Ibid., Zapisnik komisijske razprave, 13. I. 1939, o razširitvi in prezidavi gluhoemnice ter določitvi stavbnega programa. Zaradi prevelikega števila otrok je v spalnicah vladal neprijeten vonj. Nekateri otroci so ponoči namreč močili posteljo. Zaradi konstantnega neprijetnega vonja so bila okna med počitnicami, ko ni bilo otrok, vseskozi odprta. – Ibid., Zapisnik o stavbnem programu za razširjenje gluhoemnice v Ljubljani, 26. VIII. 1939.

35 V starem delu gluhoemnice bi bile v glavnem učilnice in dnevne sobe, v prizidku vzhodnega trakta pa spalnice. – Ibid., Razširjenje zavoda.

36 Ibid.

37 Ibid., Gospod Dermelj Mirko, upravitelj gluhoemnice in Kdaj so bile seje komisij za nadzidavo gluhoemnice.

38 Ibid., Kdaj so bile seje komisij za nadzidavo gluhoemnice.

razširitve. Dopolnjeni načrt je ob severovzhodnem traktu obstoječega poslopja predvideval zaklonišče pred letalskimi napadi.³⁹

V obdobju sestankovanja komisij za razširitev gluhonemnice je vodstvo zavoda skupaj z učitelji poskušalo najti rešitev prostorske stiske, ampak dlje od razgovorov ni prišlo. V prizadevanjih, da bi omogočili šolanje čim več otrokom, so šli na učiteljskih konferencah pri iskanju rešitve pogosto do skrajnih meja. Na učiteljski konferenci sredi septembra 1939 so se pogovarjali o možnosti večjega sprejema otrok v pripravljalni razred. Glede na razpoložljiv prostor v spalnicah bi dve sestri spali v isti postelji.⁴⁰

Ob pripravi proslave ob štiridesetletnici gluhonemnice se je vodstvo zavoda zavedalo, da se dela za razširitev ne bodo začela v tistem letu. Učitelji so izrazili dvom o smiselnosti priprave proslave, saj je odpadel povod zanjo. Kljub temu je prevladalo mnenje, naj gluhonemnica praznuje svoj jubilej in z razstavo širši javnosti predstavi svoje delo ter opozori na težave.⁴¹

Vodstvu gluhonemnice je na proslavi štiridesetletnice banska uprava dala zagotovilo za razširitev. Gradbeni načrt je bil izdelan, sredstva zagotovljena, dela so bila zaupana gradbeniku Leopoldu Briclju. Za pričetek gradbenih del je bil predviden 1. maj 1941. Okupacija je dela zaustavila. Razdelitev Slovenije na okupacijska območja je povzročila, da gluhoonemi otroci z nemškega okupacijskega območja niso mogli prihajati na šolanje v ljubljansko gluhonemnico. S tem se je število otrok v zavodu zmanjšalo. Med okupacijo so bili pogovori o razširitvi zavoda zaustavljeni. Ravnatelj Mirko Dermelj je na učiteljski konferenci junija 1944 poročal, da je prosvetni oddelek odklonil razširitev zavoda, saj prevladuje mnenje, naj si raje prizadeva za zgraditev novega zavoda. Ravnatelj je na konferenci pozval učiteljski zbor, naj o tem izreče še svoje mnenje. Enoglasno so sprejeli sklep, da se odločitev o tem prepusti prosvetnemu oddelku.⁴²

Prostorsko težavo gluhonemnice je rešila šele povojna oblast. Do njene razširitve sicer ni prišlo, se je pa leta 1966 Zavod za gluhe in naglušne preselil v večje prostore na Vojkovi cesti v Ljubljani Bežigrad. Po drugi svetovni vojni sta bili za zavod pomembni dve pridobitvi, ustanovitev poklicne šole za gluhe leta 1946 in ustanovitev Učnih delavnic za gluho mladino leta 1948, kjer so se usposabljali in zaposlovali gluhi učenci.⁴³

Gluhoonemnica je bila v obdobju med obema vojnama internatsko urejena šola za gluhooneme otroke, ki je bila v upravi banovine. Šole za otroke s posebnimi potrebami je urejal Zakon o narodnih šolah.⁴⁴ Gluhonemnica kot specialna ljudska šola ni bila edina, ki se je spopadala s prostorsko stisko, je pa izstopala, saj gluhoonemi

39 Ibid., Dopis načelnika tehničnega oddelka inž. Rueha banu, 13. 2. 1940.

40 Ibid., š. 2, mapa Konferenčni zapisniki 20. II. 1935–11. VI. 1940, Zapisnik seje za sprejem novih gojencev na gluhoonemnico, 13. IX. 1939.

41 Ibid., Zapisnik redne mesečne konference učit. zbora državne gluhonemnice v Ljubljani, 24. IV. 1940, pod predsedstvom ravnatelja Mirka Dermelja.

42 Ibid., mapa Konferenčni zapisniki 31. VIII. 1940–1. III. 1945, Zapisnik redne učiteljske konference na gluhoonemnici v Ljubljani, 1. VI. 1944.

43 Zupanič Slavec, »Gluhoonemnica,« 43.

44 »Zakon o narodnih šolah,« *Uradni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, št. 25, 28. 1. 1930, 281.

otroci potrebujejo posebne prilagoditve pouka. Prav zaradi posebnosti pouka je zadosten prostor tako zelo pomemben. Prostorska težava je bila prisotna tudi pri navadnih ljudskih šolah. Leta 1939 je bilo na primer v Dravski banovini 871 ljudskih šol, ki pa niso pokrivalo vseh potreb.⁴⁵ Primanjkovalo je okrog 300 poslopij. Zaradi prenatrpanosti nekaterih oddelkov je pouk na posameznih šolah potekal izmenično dopoldne in popoldne. Narodno gospodarstvo namreč ni dovoljevalo večjih investicij. Gradilo se je le tam, kjer so to omogočali gradbeni skladi, v katerih se je denar zbiral že v obdobju ugodnejših gospodarskih razmer.⁴⁶

V obdobju oblasti in banske uprave je bila ljubljanska gluhonemnica, tako kot tudi drugi oblastni in banovinski mladinski zavodi, prisotna v razpravah. Zavedanje o nujnosti njene razširitve je obstajalo. V teh okvirih so potekali tudi razgovori. Prispevek se v nadaljevanju osredotoča na pregled dejavnosti ljubljanske oblasti in banske uprave v zvezi z reševanjem prostorske težave gluhonemnice in financiranjem zavoda.

Oblastna in banovinska politika do vprašanja razširitve gluhonemnice

---

Ljubljanska gluhonemnica je bila ena izmed socialno-zdravstvenih ustanov, ki jo je ljubljanska oblast prevzela v svojo upravo od države. Ob prevzemu je oblastni odbor ugotovil, da gre za dobro urejen zavod, ki kljub skromnim sredstvom ustreza svojemu namenu.⁴⁷ Uradna oblast se je vseskozi zavedala nujnosti razširitve zavoda, ki bi razrešila prostorsko stisko gluhonemnice. Oblastni referent za socialne in zdravstvene zadeve Anton Brecej je ob prevzemu ustanov mladinskega skrbstva od države konec dvajsetih let izrazil potrebo po izpopolnitvi in preoblikovanju zavodov za otroke s posebnimi potrebami, med katere je sodila tudi gluhonemnica.⁴⁸ Sredi marca 1929 je na prošnjo vodilnih v gluhonemnici na seji oblastnega odbora podal poročilo o stanju zavoda in ponovno poudaril potrebo po njegovi razširitvi.⁴⁹

Od leta 1929 pa do leta 1933 so potekali živahni pogovori o razširitvi gluhonemnice. Za zgraditev popolnoma novega zavoda za gluhoneme otroke in mladino ni bilo sredstev, saj bi bilo, po besedah banovega pomočnika Otmarja Pirkmajerja, potrebnih 6.000.000 din izdatkov.⁵⁰ S tem bi trajno obremenili banovinski proračun, zato so potekali pogovori o razširitvi obstoječe gluhonemnice. Načelnik zdravstvenega oddelka Fran Dolšak je na seji banskega sveta 22. januarja 1931 pozdravil dograditev zavoda

---

45 Mojca Šorn, *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007), 349.

46 Ibid.

47 Marko Natlačén, »Oblastne samouprave v Sloveniji,« v: *Slovinci v desetletju 1918–1928*, ur. Josip Mal (Ljubljana: Leonova družba, 1928), 345.

48 Anton Brecej, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« v: *Slovinci v desetletju 1918–1928*, 457.

49 SI_AS/2032, š. 3, ovoj 1, Naš zavod v prvih petdesetih letih obstoja 1900–1950.

50 SI_AS/77, f. 1, Stenografski zapisnik 3. seje I. zasedanja banskega sveta, 22. 1. 1931. Pirkmajer je navedel finančni izdatek za zgraditev novega zavoda, ki bi nudil strokovno oskrbo gluhonemim, slepim in drugače prizadetim otrokom.

in poudaril, da gluhonemnica uživa velik sloves tudi izven meja banovine, zato je denar, ki je investiran v ta zavod, dobro naložen. Banske svetnike je opozoril na obisk češkoslovaških učiteljev gluhtonemnih otrok, ki so ob obisku ljubljanske gluhonemnice temu zavodu izrekli svoje priznanje.⁵¹

Gluhtonemnica je kot zavod prosvetnega značaja, ki pa je opravljal tudi naloge socialnega skrbstva, saj so le redki gojenci lahko plačevali oskrbnino, od proračunskega leta 1931/32 sodila v proračun prosvetnega oddelka.⁵² V proračunskem letu 1930/31 je še sodila v proračun oddelka za socialno politiko in narodno zdravje.⁵³ V proračunu za leto 1930/31 so bili v okviru stvarnih izdatkov predvideni stroški za vzdrževanje gluhonemnice v Ljubljani v vrednosti 261.500 din.⁵⁴ Vrednosti dejansko izvršenih izdatkov za vzdrževanje gluhonemnice iz ohranjenega gradiva ni bilo mogoče dobiti, obstajajo pa podatki o dejansko izvršenih izdatkih za posamezne oddelke banske uprave. Za oddelek za socialno politiko in narodno zdravje so bili v proračunu za leto 1930/31 odobreni izdatki v vrednosti 42.021.189 din, dejansko izvršeni izdatki pa 39.622.995 din.⁵⁵

Za leto 1931/32 so izdatki za prosvetni oddelek v primerjavi s celotnim banovinskim proračunom predstavljali 11 odstotkov vsega proračuna.⁵⁶ Proračun gluhonemnice za leto 1931/32 je predvideval 700.920 din izdatkov in prav toliko dohodkov, kar je bilo bistveno več kot v prejšnjem proračunskem letu. Največ izdatkov je bilo predvidenih za prehrano oskrbovancev in osebja, nabavo in vzdrževanje obleke in perila ter zdravniške stroške.⁵⁷ Banski svet je predlagani banovinski proračun za leto 1931/32 imel za tisti minimum, ki je potreben za normalno izvajanje banovinskih gospodarskih, socialnih, prosvetnih in kulturnih dejavnosti. Prav zato je bilo zanj in za bansko upravo veliko razočaranje njegovo znižanje ob potrditvi ministra za finance. Ta je potrdil za dobro petino nižja sredstva, kot je znašal predlog celotnega banovinskega proračuna.⁵⁸ Za prosvetni oddelek banske uprave so bili odobreni izdatki v vrednosti 5.893.315 din, dejanski izdatki pa so znašali 5.311.757,43 din.⁵⁹

S proračunskim letom 1932/33 je banovinski šolski odbor po odredbi bana upravljaval banovinske zavode, med njimi tudi ljubljansko gluhonemnico.⁶⁰ Zaradi naraščajoče gospodarske krize je minister za finance izdal stroga navodila o zmanjšanju banovinskih proračunov za leto 1932/33 v primerjavi s prejšnjimi. Sestavljeni

51 Ibid.

52 »Proračun izdatkov in dohodkov Dravske banovine za leto 1931/32, Prosvetni oddelek,« *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 23, 1. 4. 1931, 427.

53 »Proračun izdatkov in dohodkov Dravske banovine za leto 1930/31, Oddelek za socialno politiko in narodno zdravje, Socialno skrbstvo,« *Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 44, 29. 3. 1930, 636.

54 Ibid.

55 SI_AS/77, š. 7, V. zasedanje banskega sveta, Gradivo za zasedanje, Pregled izvršenih izdatkov in dohodkov po občnem banskem proračunu 1930/31, 31. 12. 1933.

56 Ibid., š. 1, Stenografski zapisnik 3. seje I. zasedanja banskega sveta, 22. 1. 1931.

57 Ibid.

58 Miroslav Stiplovšek, *Banski svet Dravske banovine 1930–1935* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006), 98.

59 SI_AS/77, š. 7, V. zasedanje, Pregled izvršenih izdatkov in doseženih dohodkov po občnem banovinskem proračunu za leto 1931/32.

60 Ibid., š. 4, III. zasedanje, Banovinski zavodi.

so morali biti po načelu strogega varčevanja. Glede na to je bil predlog občega banovinskega proračuna za leto 1932/33 za 3,8 odstotka nižji od predhodnega proračuna.⁶¹ Ban Drago Marušič je ministru za finance poslal v potrditev proračun v višini 170,5 milijona din, odobren pa je bil v višini 147,5 milijona din, od tega 47,6 milijona din za banovinske zavode, podjetja in ustanove. Proračun izdatkov in dohodkov gluhonemnice za omenjeno leto je znašal 434.520 din, pri čemer je bilo največ izdatkov namenjenih prehrani oskrbovancev in osebja.⁶² V okviru stvarnih izdatkov banovinskega šolskega odbora so sredstva za pokritje primanjkljaja dohodkov gluhonemnice znašala 413.320,00 din, kar je bilo največ izmed banovinskih zavodov, ki jih je upravljal banovinski šolski odbor.⁶³

Časnik *Jutro* je ob potrditvi banovinskega proračuna poudaril, da je bilo za Dravsko banovino predvideno večje proračunsko znižanje, s čimer je želel pokazati na uspešno posredovanje slovenskih režimskih politikov v Beogradu.⁶⁴

Ob obravnavi predloga proračuna prosvetnega oddelka za leto 1933/34 so se banski svetniki strinjali, da je treba gluhonemnici posvečati več pozornosti, saj že zdavnaj ni več zadoščala potrebam banovine.⁶⁵ Kljub prostorski stiski, s katero se je soočala, pa so pohvalili njeno gospodarjenje. V gospodarskem oziru naj bi bil zavod vzoren. Njen sistem gospodarjenja naj bi se upošteval tudi pri drugih zavodih. Naloga banske uprave v prihodnosti pa je bila, da zavod deloma razširi. V ta namen naj bi od vsake oskrbnine namenili določen odstotek v sklad za razširitev zavoda.⁶⁶ Zavedanje banske uprave o nujnosti razširitve zavoda je torej obstajalo, saj je dala v izdelavo tudi načrt za razširitev, a zadostnih finančnih sredstev ni bilo, da bi dela dejansko tudi začeli.

Oblikovanje proračuna gluhonemnice za leto 1933/34 je potekalo v pogojih poglobljanja gospodarske krize. Tako so na primer za prehrano gojencev računali le 4 din dnevno na osebo, in to samo za deset mesecev šolskega pouka. Znižali so tudi druge stvarne izdatke in poudarili, da je nadaljnje reduciranje proračuna nemogoče. Skupni izdatki za leto 1933/34 naj bi znašali 444.660 din.⁶⁷ Iz uradne objave je razvidno, da je proračun gluhonemnice za omenjeno leto znašal 407.320,00 din,⁶⁸ kar v primerjavi s prejšnjim proračunskim letom ni predstavljalo občutnega znižanja. So se pa občutneje znižala sredstva za pokritje primanjkljaja dohodkov zavoda. Odobrena so bila v vrednosti 383,320 din,⁶⁹ a so bila še vseeno višja kot za ostale banovinske zavode, ki jih je upravljal banovinski šolski odbor.

Pri sestavljanju banovinskega proračuna za leto 1933/34 je bilo ponovno upoštevano dejstvo, da se je gospodarska kriza še nadalje poglobljala. Banska uprava je

61 Stiplovšek, *Banski svet*, 120.

62 *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 27, 1. 4. 1932, 534.

63 Ibid.

64 Stiplovšek, *Banski svet*, 135.

65 V šolskem letu 1933/34 je bilo v gluhonemnici 106 otrok. – Dermalj, »Gluhonemi gojenci v dobi štiridesetih let,« 165.

66 SI_AS/77, š. 5, III. zasedanje – finančni odbor, Ekspoze k proračunu prosvetnega oddelka za leto 1933/34.

67 Ibid.

68 *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 30, 12. 4. 1933, 442, 443.

69 Ibid.

morala občī proračun, proračun banovinskih zavodov, podjetij in ustanov v primerjavi z odobrenim proračunom za leto 1932/33 znatno zmanjšati, in sicer za okoli 12,5 odstotka. Dejansko znižanje pa je bilo še večje, saj je bilo treba iz novega proračuna odplačati še obveznosti iz preteklih let.⁷⁰

Pred začetkom V. rednega zasedanja banskega sveta 5. februarja 1934 je Podporno društvo za gluho-nemo mladino s spomenico banski upravi to pozvalo, naj prične dela za razširitev gluho-nemnice in zagotovi sredstva v ta namen, saj se z odlašanjem nič ne privarčuje. Občīne so bile namreč finančno vsako leto bolj obremenjene zaradi vzdrževanja nešolanih gluho-nemih, ki jih gluho-nemnica zaradi prostorske stiske ni mogla sprejeti.⁷¹

Banska uprava je spomenico vzela na znanje in na sejah banskega sveta se je ponovno poudaril problem gluho-nemnice. Tehnični oddelek banske uprave je izdeloval načrte za razširitev zavoda. Predvideno je bilo, da se dvigne za eno nadstropje in se na dvorišču po možnosti prizida še en trakt. S tem naj bi gluho-nemnici, v »kateri delujejo najboljše učne moči«, dali ponovno veljavo.⁷² Do začetka gradbenih del pa tudi v tem letu ni prišlo zaradi še vedno neugodnih gospodarskih razmer, ki niso dopuščale večjih finančnih stroškov. Oblikovanje banovinskega proračuna za leto 1934/35 je bilo zelo oteženo, ker je bilo treba kljub gospodarski stiski zagotoviti dohodke za kritje tistih minimalnih izdatkov, pod katere ni bilo več mogoče iti, ne da bi prizadeli vitalne interese splošnega gospodarskega in kulturnega položaja v banovini.⁷³ Proračunski izdatki so se nanašali le na najnujnejše potrebe pri posameznih panogah, ki so sodile v delokrog banovine. Iz predloga proračuna so izpadle tudi vse večje investicije, ki so se preložile na čas, ko se bodo izboljšale razmere na denarnem trgu.⁷⁴

Po sprejetju državnega proračuna je osrednja vlada obravnavala predlog finančnega ministrstva glede banovinskih proračunov za leto 1934/35. Strinjala se je z njihovim znižanjem, ki je v primerjavi s potrjenimi proračuni za tekoče leto znašalo okoli 2 odstotka. Uradno objavljeni skupni izdatki in dohodki gluho-nemnice za leto 1934/35 so znašali 436.930 din, od tega je prispevek v sklad za povečanje zavoda nanese 150.000 din.⁷⁵

Sreda tridesetih let je pomenila prelomnico v prizadevanjih za povečanje banovinskih financ. Začelo se je namreč obdobje postopnega gospodarskega okrevanja.⁷⁶ Izboljšanje finančnega položaja Dravske banovine je bilo povezano tudi s tem, da je bila nekdanja Slovenska ljudska stranka (SLS) v režimu Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) močnejši dejavnik, kot je bil slovenski liberalni tabor v obdobju vladavine Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS).⁷⁷

70 Stiplovšek, *Banski svet*, 162.

71 SI_AS/2052, t. e. 1, mapa 1, Spomenica kraljevski banski upravi v Ljubljani, 20. I. 1934.

72 SI_AS/77, š. 7, V. zasedanje, III. seja, priloge k uradnemu zapisniku, Poročilo prosvetnega oddelka poslovanja v letu 1933/34 in eksponde k proračunu 1934/35.

73 Ibid., š. 6, V. zasedanje BS 1934, I. seja, stenografski zapisnik.

74 Ibid.

75 *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 26, 31. 3. 1934, 296, 297.

76 Stiplovšek, *Banski svet*, 275.

77 Ibid., 276.

Gluhonemnica je bila tudi v tem obdobju predmet banovinskih razprav. Novi ban Marko Natlačen se je zavedal nujnosti razširitve zavoda.⁷⁸ V šolskem letu 1937/38 ga je obiskovalo že 123 gojencev.⁷⁹ Za razširitev zavoda je bila v banovinski proračun za najetje amortizacijskega posojila vnesena anuiteta 100.000 din. Tehnični oddelek je izdelal načrte za dvig poslopja za eno nadstropje. Razširitev zavoda pa je bila le prva stopnja reševanja problema izobraževanja gluhtonemnih otrok. Naslednja stopnja bi morala biti uvedba obveznega pouka gluhtonemnih otrok, na kar je opozoril bankski svetnik Fran Vidic. Ni bilo dovolj, da so imeli možnost sprejema le tisti, katerih starši so vložili prošnjo.⁸⁰ Kot rečeno, pa tudi vsi prosilci niso bili sprejeti. Kar polovica jih je bila zavrnjena zaradi prostorske stiske.

Podrobnejši vpogled v razmere v gluhtonemnici je bankskim svetnikom podal bankski svetnik Pavlin Bitnar, ki je obiskal zavod in se sam prepričal o njegovih težavah. Tudi vodstvo gluhtonemnice ga je zaprosilo za predstavitev problema v bankskem svetu. Poudaril je, da zavod vzdržuje banska uprava z letnim zneskom od 350.000 do 400.000 din. Zavodni proračun je bil, po mnenju Bitnarja, v primerjavi z drugimi banovinskimi zavodi vsako leto najnižji in najskromnejši. Banske svetnike je opozoril, da bo treba žrtvovati znesek za obnovo in popravilo zavoda, sicer bo škoda vedno večja. Gradbeni oddelek banske uprave je že izdelal načrt in sestavil proračun za razširitev zavoda. Banska uprava je, kot rečeno, nalagala po 100.000 din v sklad za razširitev gluhtonemnice, del tega denarja pa se je porabil za novo centralno kurjavo. V letu 1938 je bilo tako v skladu le 230.000 din. Bitnar je sicer pozdravil prizadevanje banske uprave, a je poudaril, da je letni znesek 100.000 din v sklad za razširitev gluhtonemnice premajhen. Za čim hitrejšo rešitev prostorske stiske zavoda je predlagal, naj si banska uprava prizadeva za izgradnjo nove gluhtonemnice v Mariboru, najame posojilo in izda gradbenemu oddelku nalog za pripravo potrebnega načrta in proračuna. Če v Mariboru ne bi bilo mogoče zgraditi nove gluhtonemnice, naj bi se najelo posojilo za razširitev ljubljanske gluhtonemnice, dela pa naj bi se čim prej začela.⁸¹

V svojem poročilu je Bitnar nadalje navedel podatek, da se v Dravski banovini poučuje le 40 odstotkov gluhtonemnih otrok in mladine, 60 odstotkov pa jih ostane neizšolanih. Opozoril je tudi na premajhno vrednotenje dela učiteljev gluhtonemnice. Te je plačevala država tako kot učitelje ljudskih in meščanskih šol. Delo učiteljev gluhtonemnice je bilo seveda zahtevnejše. Poleg pouka so ob prostih urah, nedeljah, praznikih in v času počitnic izvajali tudi nadzor nad gojenci. Za te tako imenovane »inspekcije« so učitelji prejeli mesečne nagrade. V obdobju, ko je bilo v zavodu manj otrok, je mesečna nagrada znašala 300 din, pozneje, ko se je število gojencev povečalo in je delo postajalo vedno težje, pa se je mesečna nagrada znižala na 230

78 Decembra 1937 je bil častni gost prvega javnega nastopa Društva gluhtonemnih v Ljubljani, ki ga je priredilo ob petletnici svojega delovanja. Namen je bil manifestirati pomembnost šolske izobrazbe gluhtonemnih. – SI_AS/2052, t. e. 1, mapa Društvo gluhtonemnih v Dravski banovini 1937–1939, Gluhtonemi so govorili ...

79 Dermelj, »Gluhtonemi gojenci v dobi štiridesetih let,« 167.

80 SI_AS/77, š. 12, IX. redno zasedanje BS 1938, III. seja, stenografski zapisnik, 16. II. 1938.

81 Ibid.

din. V drugi polovici tridesetih let, ko je bilo število gojencev najvišje, je zaradi pomanjkanja sredstev grozilo še nadaljnje zniževanje mesečnih nagrad.⁸²

Od proračunskega leta 1931/32 do vključno 1936/37 so se izdatki za ljudsko šolstvo občutno znižali zaradi gospodarske krize. Skoraj povsem se je prenehala gradnja in prezidava šolskih poslopij, kritje stvarnih šolskih potrebščin pa se je omejilo le na najnujnejše, kar so za svoje delovanje potrebovale ljudske šole.⁸³ V Kraljevini Jugoslaviji je bilo gospodarsko okrevanje po krizi v zaostanku za evropskimi tokovi, saj se je kriza pokazala z zamudo. V l. 1934, ko je kriza z ustalitvijo dosegla dno, so se pojavili celo prvi majhni znaki oživljanja. Vidnejša konjunktura pa sovпада z nastopom vlade Jugoslovanske radikalne zajednice v l. 1935. Okrevanje je bilo posledica povečanega povpraševanja na glavnih tujih trgih. Prave konjunktura pa ni moglo biti, dokler ni prišlo do sanacije bančnega sistema in obnovitve plačilne sposobnosti kmetov.⁸⁴ Leta 1935 so bile z uredbo znižane plače aktivnih državnih uslužbencev, med katere je sodilo tudi učiteljstvo. Vlada je znižanje plač in tudi pokojnin utemeljevala z nujno vzpostavitev ravnovesja v državnem proračunu. Z znižanjem osebnih prejemkov naj bi se preprečila redukcija državnega uradništva.⁸⁵ Ministrski svet je sicer jeseni 1937 sprejel sklep o povišanju plač aktivnih državnih uslužbencev na višino pred znižanjem septembra 1935, a z omejitvami. Do povišanja so bili upravičeni le tisti državni uslužbenci, ki so glede na višino plače sodili v srednji, nižji in najnižji razred. Ta ukrep je vlada utemeljevala s tem, da se državna blagajna še ni toliko okrepila, da bi prenesla breme popolnega povračila tistega, kar je bilo državnim uradnikom odvzeto v letu 1935.⁸⁶ Zaradi povedanega tudi ni bilo mogoče pričakovati povišanja učiteljskih nagrad.

Banska uprava je vodstvu gluhonemnice na pragu druge svetovne vojne zagotovila začetek gradbenih del za razširitev zavoda, a je okupacija to preprečila.

V letih takoj po vojni je bila večkrat izrečena kritika nad postopki predvojne banske uprave, ki naj bi zanemarjala problem gluhonemnice. Tudi na sejah banskega sveta so nekateri banski svetniki opozarjali na nujnost razširitve gluhonemnice, ki bi omogočila primerno vzgojo in izobrazbo večjemu številu gluhonemnih otrok. Banski svetnik Bitnar je bil, kot rečeno, kritičen tudi do proračuna gluhonemnice, ki naj bi bil eden izmed najskromnejših med proračuni banovinskih zavodov. Verjetno je mislil, da je bil proračun gluhonemnice vsakič prenizek zaradi velikega števila oskrbovancev v primerjavi z drugimi banovinskimi mladinskimi zavodi. Upoštevajoč uradno objavljene proračune banovinskih mladinskih zavodov ni mogoče trditi, da je bil proračun gluhonemnice med najnižjimi. Enako velja tudi za prispevke banovine za kritje primanjkljaja dohodkov gluhonemnice.⁸⁷

82 Ibid.

83 J. Turk, »Ljudsko šolstvo,« v: *Spominski zbornik Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele (Ljubljana: Jubilej, 1939), 179.

84 Žarko Lazarevič, »Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih,« v: *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič (Ljubljana: Slovenska matica, 1997), 38, 39.

85 »Uredba o znižanju plač ima svoje gospodarsko in socialno opravičilo,« *Slovenec*, 27. 9. 1935, 2.

86 »Upokojenci – prezrti in potrti,« *Upokojenec*, 27. 10. 1937, 1, 2.

87 *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 23, 1. 4. 1931. *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 27, 1. 4. 1932. *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine* št. 30, 12. 4. 1933. *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 26, 31. 3. 1934.

Zaključek

Predvojna ljubljanska oblast in nato banska uprava sta se zavedali, da je treba gluhoonemnico razširiti. Gluhoonemnica je bila tako kot drugi mladinski oblastni/banovinski zavodi vseskozi predmet obravnav na sejah ljubljanskega odbora in nato banskega sveta. V obdobju banovine je bil oblikovan poseben sklad za razširitev gluhoonemnice, a se v njem ni nikoli nabralo toliko sredstev, da bi krila razširitev zavoda. Banovina je v veliki meri krila stroške gluhoonemnice in drugih mladinskih banovinskih zavodov, tako da nikoli ni bilo na voljo dovolj sredstev za začetek gradbenih del, v obdobju gospodarske krize pa izvedbe takšnega projekta sploh ni bilo mogoče pričakovati. Ugodnejše razmere so nastopile od srede tridesetih let dalje, a brez prošelj vodstva gluhoonemnice, kritik nekaterih banskih svetnikov in bližajoče se štiridesetletnice zavoda, ko je bilo pričakovati tudi obiske tujih strokovnjakov s področja poučevanja gluhoonemnih otrok, se verjetno ne bi zgodilo nič bistvenega. Še vedno bi ostalo zgolj pri razgovorih. Glede na konstantno poudarjanje dejstva, da ni zadostnih finančnih sredstev za razširitev gluhoonemnice, se zdi presenetljivo, da so se tik pred okupacijo Slovenije finančna sredstva le našla, določil pa se je tudi točen datum začetka gradbenih del, 1. maj 1941. Gluhoonemi otroci s Štajerske, Koroške in Gorenjske ljubljanske gluhoonemnice v tem času niso mogli več obiskovati, saj so omenjene pokrajine sodile v nemško okupacijsko območje. Število otrok v ljubljanski gluhoonemnici se je zmanjšalo.

Po drugi svetovni vojni sta bili za zavod pomembni dve pridobitvi, ustanovitev poklicne šole za gluhe in ustanovitev Učnih delavnic za gluho mladino, kjer so se usposabljali in zaposlovali gluhi učenci. Stavbe gluhoonemnice niso razširili, pač pa se je leta 1966 zavod preselil v večje prostore na Vojkovo cesto za Bežigradom v Ljubljani. Leta 1988 je bil zavod prenovljen.

Viri in literatura

Arhivski viri:

- SI_AS, Arhiv Republike Slovenije:
  - SI_AS/77, Banski svet.
  - SI_AS/2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana.
  - SI_AS/2052, Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Časopisni viri:

- *Slovenec*, 27. 9. 1935. »Uredba o znižanju plač ima svoje gospodarsko in socialno opravičilo.«
- *Upokojenec*, 27. 10. 1937. »Upokojenci – prezrti in potrti.«

Literatura:

- Brecelj, Anton. »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva.« V: *Slovinci v desetletju 1918–1928*, ur. Josip Mal, 437–61. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Dermelj, Ljubo. »Gluhonemi gojenci v dobi štirideset let.« V: *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, ur. Rudolf Dostal in Drago Supančič, 154–69. Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940.
- Dobaja, Dunja. »Gluhonemnica v Ljubljani.« V: *Zgodovina otroštva*, ur. Aida Škoro Babič, Mateja Jeraj, Matevž Košir in Bojan Balkovec, 385–96. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012.
- Jakopič, Bogo. »Začetek kranjskega ustanovnega zavoda za gluhoneme v Ljubljani,« *Kronika* 18, št. 3 (1970): 153, 154.
- Jakopič, Bogo. »Gluhonemnica v Ljubljani (1900–1945).« *Kronika* 20, št. 3 (1972): 163–68.
- Jakopič, Bogo. »Ljubljanski Center za rehabilitacijo sluha in govora ob 80-letnici.« V: *Naš praznik: 1900–1980/Center za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani*, ur. Bogo Jakopič, 15–19. Ljubljana: Center za rehabilitacijo sluha in govora, 1980.
- Jakopič, Bogo in Bogdan Knavs. »Duhovniki, začetniki pouka za gluhe na Slovenskem in njihovi dobrotniki.« *Socialno delo* 45, št. 3/5 (2006): 161–67.
- Kumelj, Metod. »Odprite vrata v gluhonemnico na stežaj.« V: *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, ur. Rudolf Dostal in Drago Supančič, 86–95. Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940.
- Kunst, Ivan. »Naši gluhonemi v preteklem stoletju.« v: *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, ur. Rudolf Dostal in Drago Supančič, 8–11. Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940.
- Lazarevič, Žarko. »Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih.« V: *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič, 33–42. Ljubljana: Slovenska matica, 1997.
- Mazi, Vilko. *Usoda gluhoneme mladine*. Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1933.
- Mazi, Vilko. *Pomoč najbednejšim*. Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1941.
- Natlačen, Marko. »Oblastne samouprave v Sloveniji.« V: *Slovinci v desetletju 1918–1928*, ur. Josip Mal, 339–57. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Rupnik, Vinko. »Nekaj spominov iz prvih sedemdesetih let.« V: *Naš praznik: 1900–1980/Center za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani*, ur. Bogo Jakopič, 109–16. Ljubljana: Center za rehabilitacijo sluha in govora, 1980.
- Stiplovšek, Miroslav. *Banski svet Dravske banovine 1930–1935*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006.
- Šorn, Mojca. *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- Turk, J. »Ljudsko šolstvo,« V: *Spominski zbornik Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele, 177–96. Ljubljana: Jubilej, 1939.
- Zupanič Slavec, Zvonka. »Gluhonemnica.« *Strokovna revija ISIS* 3 (2012): 43–48.

Tiskani viri:

- *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 23, 1. 4. 1931.
- *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 27, 1. 4. 1932.
- *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 30, 12. 4. 1933.
- *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 26, 31. 3. 1934.
- *Uradni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, št. 25, 28. 1. 1930.
- *Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 44, 29. 3. 1930.

Dunja Dobaja

**THE EFFORTS TO EXPAND THE DEAF-MUTE INSTITUTE
IN LJUBLJANA IN THE INTERWAR PERIOD**

SUMMARY

The contribution describes the efforts to expand the deaf-mute institute in Ljubljana in the interwar period. The institute was built for 50 to 60 children, but their number gradually exceeded 100. Due to the limited spatial capacities the institute was not able to admit all the children who passed the entrance examination. Their admission was postponed until the following year. However, the problem was that the deaf-mute institute received a large number of applications in the following year as well. They tried to break this vicious circle by engaging in intensive efforts to expand the institute. The institute's leadership and teachers drew up a plan for the expansion and appealed to the Ljubljana Administrative Unit Committee and later also to the Banate to provide the institute with the necessary resources to start the works. The Banate administration established a special fund for the collection of resources to expand the deaf-mute institute. However, the running costs of the institute were such that the resources of this fund grew very slowly. The Administrative Unit Committee and later the Banate covered the majority of the costs of the deaf-mute institute as well as other youth institutes. The discussions to expand the institute were held with its leadership until the end of the 1930s. Immediately before the occupation of Slovenia, the Banate administration finally adopted a decision to begin the construction works and set a date, 1 May 1941. By that time, however, Slovenia was already divided into occupied regions.